

PONGRÁCZ DÁVID

AZ ÚJ POLGÁRI JOGI GYŰLÖLETBESZÉD-SZABÁLYOZÁS JELENE ÉS JÖVŐJE

BEVEZETÉS

A gyűlöletbeszéd korlátozása kis túlzással a jogászok „örökzöld” témája, és változó intenzitással ugyan, de időről időre visszatérően fellángol köztük a késhegyre menő vita a korlátok megfelelő megvonásával kapcsolatban. A gyűlöletbeszéd korlátozása Magyarországon már a Csemegi-kódexben is ismeretes volt az izgatás büntetése formájában, és komoly *curiai* joggyakorlata alakult ki, amit csak a kommunizmus térhódítása borított fel némileg, ideológiai töltetet kapva ugyanis a fennálló államrend ellen fellépőket rendelték büntetni általa. A szólásszabadság demokratikus, modern jogállamban elfogadható, alkotmányos határai körüli vita így csak a rendszerváltás után kezdődhetett el.¹

A jogalkotó ki is használta eme változások adta lehetőséget, s igyekezett aktívan alakítani a gyűlöletbeszéd körébe sorolható bűncselekmények körét. Ennek érdekében több új tényállással is kibővítette a Büntető Törvénykönyvet (a továbbiakban: Btk.), majd számos kísérletet tett a közösség elleni izgatás elkövetési magatartásainak kiszélesítésére, továbbá a polgári jog területén is megpróbálta érvényre juttatni törekvéseit, ezeket azonban más-más, mégis mindig egyazon mögöttes indok miatt sorozatosan halálra ítélte az Alkotmánybíróság. Ez az ok a büntetőjog *ultima ratio* jellegénél fogva nem volt más, mint a véleménynyilvánítás szabadságának aránytalan korlátozása,² a polgári jog területén tett kísérletek esetében pedig leginkább a szabályozás mikéntje vezetett aránytalanságokhoz és számos más problémához. Világossá vált tehát, hogy csak az Alkotmány célirányos módosításával küszöbölhetne volna ki a jogalkotó ezeket az aggályokat, ám azt sokáig nem tudta keresztülvinni. Az új Alaptörvény elfogadása és annak negyedik módosítása azonban már átszakította ezt a gátat is, s mindezek folyamányaként meg is történtek az első lépések a gyűlöletbeszéd elleni küzdelem sikerének érdekében, melyek érdekes módon nem a büntető, hanem a polgári jog területén hoztak jelentős változásokat, az új Polgári Törvénykönyv (a továbbiakban: Ptk.) elfogadása és a Polgári perrendtartás (a továbbiakban: Pp.) módosítása révén.

E tanulmány célja, hogy bemutassam és értékeljem ezen évtizedes harc eredményeként kivívott új szabályozást. Ennek keretében röviden kitérek a polgári jog területén tett korábbi szabályozási kísérletekre, majd az Alaptörvény, az új Ptk. és a módosított Pp. vonatkozó rendelkezéseit ismertetem, rámutatva azok esetleges hibáira és a felmerülő alkotmányos aggályokra, valamint ezek orvoslásának lehetőségeire.³

1. AZ ÚJ PTK. MEGALKOTÁSA ELŐTTI KÍSÉRLETEK

Minden probléma forrása és a közösségek fokozott védelmének érdekében vívott harc fő mozgatórugója az volt, hogy a régi Ptk. alkalmazása során kialakult bírói gyakorlat nem ismerte el azt, hogy az egyénnek – az adott közösséghez fűződő szoros kapcsolatánál fogva – akkor is keletkezhet nem vagyoni kára, ha a sértő közlés őt nem konkrét, beazonosítható módon illette, hanem a közösségére vonatkozott. Márpedig lehetőséget kell teremteni arra, hogy ha valakit személyes sérelem ér, akkor képes legyen megvédeni a jogait. S ugyan ezt a lehetőséget a régi törvény is biztosította, ám a bírói jogértelmezés hibás volta miatt világossá vált, hogy szövegmódosítással kell egyértelművé tenni a jogalkotó akaratát.⁴

¹ KOLTAY ANDRÁS (szerk.): *A gyűlöletbeszéd korlátozása Magyarországon – Alkotmányos és jogalkalmazói megközelítések, európai kitekintéssel*, 2013, CompLex Kiadó, Budapest, 11. o.

² 30/1992. (V. 26.), 12/1999. (V. 21.), 18/2004. (V. 25.), 95/2008. (VII. 3) AB határozatok.

³ Külön köszönettel tartozom dr. Szalay Róbertnek, a Győri Ítéltábla polgári ügyszakos bírójának, aki értékes gondolataival segítséget nyújtott az új szabályozás kapcsán felmerülő jogalkalmazási problémák feltárásához és megértéséhez.

⁴ GÁRDOS-OROSZ FRUZSINA: *Polgári joggal a gyűlöletbeszéd ellen*, in *Beszélő*, 2007/10. szám (<http://beszelo.c3.hu/cikkek/polgari-joggal-a-gyuloletbeszed-ellen>, 2014. október 8.); GÁRDOS-OROSZ FRUZSINA: *Nemzetközi jogi standardok és magyar kísérletek a gyűlöletbeszéd büntetőjogon túli szabályozására*, in *Föld-rész*, 2009/3-4. szám, 145-146. o.

1.1. A T/3719. SZÁMÚ TÖRVÉNYJAVASLAT

Ezt a „páthelyzetet” kísérelte meg feloldani a jogalkotó, kiterjesztve a közösséghez való tartozáson alapuló személyiségsértő megnyilvánulásokra is a polgári jogi védelmet. A 2007 őszén benyújtott, T/3719. számú törvényjavaslat az egyén méltóságának sérelmét tette megállapíthatóvá, ha azt a közösséget érné atrocitás, amelyhez az egyén tartozik.⁵ Példálódzó jelleggel nevesített néhány ilyen védett közösséget képző tulajdonságot is, melyek a személyiség lényeges vonásának minősülnek (nemzeti vagy etnikai kisebbséghez való tartozás, vallás, világnézeti meggyőződés, szexuális irányultság és nemi identitás). A javaslat kifejezetten rögzítette a kimentési tilalmat, miszerint a jogsértő már nem hivatkozhat arra, hogy sérelmezett magatartása nem közvetlenül és felismerhetően a sérelem alapján igényt érvényesítő fél vagy felek ellen irányult.⁶

A taláros testület azonban a javaslat megsemmisítését mondta ki, az ugyanis több sebből vérzett. Egyrészt diszkriminatívnak találták azt, mert a többségben lévő közösségeket meg sem említi, csupán a kisebbségben lévő csoportokról szól, de még azok közül is csak önkényesen szelektál.⁷ Másrészt bár az AB elismerte, hogy bizonyos esetekben a közösséghez tartozás az ember személyiségének meghatározó eleme lehet, s így az védelmet élvezhet, a „községek méltósága” önálló alapjokként mégsem értelmezhető, az „átsugárzásra” pedig túl tág keretek között és az egyén csoporthoz fűződő kapcsolatának intenzitásától függetlenül kerülhet sor. Harmadrészt a módosítás a párhuzamos igényérvényesítés lehetőségét sem zárja ki, ami végeredményben a többszöri értékelés tilalmába is ütközne.⁸ A határozat indoklása tehát nem az átsugárzást zárta ki, hanem annak módját ellenezte, ahogyan azt a Ptk. ominózus módosítása szabályozta. Ez pedig alapot adott a további próbálkozásokhoz.

Mindezt kiegészítve Kovács Péter párhuzamos indoklásában a nemzetközi jogi kötelezettségekre is felhívta a figyelmet. Emellett figyelemre méltó Trócsányi László párhuzamos indoklása is, aki úgy véli, hogy sem a védendő csoportok határozatlansága, sem a párhuzamos perlések lehetősége nem aggályos, csupán a joggyakorlat eszközeivel megoldható jogalkotási hiányosságnak tartja azokat. Megjelöli a joggyakorlat által meghatározandó szempontokat is, melyek alapján a védelem köre megfelelően szűkre lenne szabható, s ezáltal a fenti szabályokat alkotmányosan lehetne alkalmazni.⁹ Kérdésként így inkább azt veti fel, hogy ez a fel lépés reális elvárás lett volna-e a joggyakorlattól, ill., hogy a párhuzamos perlések korlátozását miként lehetett volna megoldani.

1.2. A T/6219. SZÁMÚ TÖRVÉNYJAVASLAT

Röviddel az AB fent említett határozatának meghozatala után, 2008 novemberében az Országgyűlés egy újabb törvényjavaslattal állt elő „az ember méltóságát súlyosan sértő egyes magatartásokkal szembeni védelem érdekében szükséges jogérvényesítési eszközök biztosításáról”, azzal a céllal, hogy megteremtse a gyűlöletbeszéd elleni eredményes, ugyanakkor az alkotmányosság akkor kifejtett keretei közötti polgári jogi igényérvényesítés lehetőségét.¹⁰ A javaslat rendszertanilag furcsa képződmény volt, ugyanis a polgári jog területén foglalt helyet, de – ellentétben az ésszerű megoldással – nem az akkor hatályos Ptk.-t módosította, hanem annak testére mintegy „rátapadva” kívánta megoldani a gyűlölködés korlátozásának problematikáját.¹¹ A rövidke törvény legfontosabb rendelkezése így szólt: „A csoport tagjának személyhez fűződő jogát sérti, aki nagy nyilvánosság előtt a nemzeti, etnikai hovatartozás, a vallási meggyőződés vagy a szexuális irányultság által meghatározott csoportot sértő, céljában vagy hatásában megalázó vagy félelemkeltő maga-

⁵ SMUK PÉTER: Ostrom vagy felújítás alatt? A vélemény szabadság új határai, in *Közjogi Szemle*, 2013/2. szám, 27. o.

⁶ T/3719. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról.

⁷ A gyűlölet nyilvánítása bárkivel szemben, bármilyen csoportjellemzője kapcsán történjék is, egyaránt lehet személyiséget sértő. Ezt a sérelmet pedig minden ember számára egyenlő jogok biztosításával és mindenkor e jogoknak az adott helyzet mérlegelésétől függő védelmével kell orvosolni. Ld. BOYTHA GYÖRGY: A gyűlöletbeszéd polgári jogi szankcionálásának alapjogi keretei, in *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2008/1. szám, 18. o.

⁸ 96/2008. (VII. 3) ABh.

⁹ „(a) Konkrét jogsértésnek az egyén élethelyzetét alapvetően meghatározó közösséget kell érnie, amely közösséghez tartozásnak a megszüntetése a közösség tagja számára nem lehetséges, vagy az emberi méltóságának feladásával (önfeladással), illetőleg jelentős sérelmével járna; (b) a társadalom értékítélete szerint a konkrét sérelem alkalmas-e arra, hogy a sérelemmel célzott közösség tagjaiban a jogsérelem ismételt bekövetkezése miatti félelmet keltsen.”

¹⁰ T/6219. számú törvényjavaslat az ember méltóságát súlyosan sértő egyes magatartásokkal szembeni védelem érdekében szükséges jogérvényesítési eszközök biztosításáról. Általános indoklás.

¹¹ KOLTAY (2013): *i. m.* 102. o.

tartást tanúsít. Mentésül a jogkövetkezmények alól, ha bizonyítja, hogy a csoportot sértő magatartása – az eset összes körülményére figyelemmel – nem volt olyan súlyú, hogy az a csoport tagja személyhez fűződő jogának sérelmét okozta.” Az ebből származó igényeket pedig a jogsértéstől számított harminc napon belül lehetett volna érvényesíteni.¹²

Ez a megoldás azonban továbbra is felemásnak mondható, hiszen a 2007-es Ptk.-módosító javaslat kapcsán felmerült aggályoknak csupán egy részét küszöbölte ki. Pozitívan értékelhető, hogy a beérkezett kereseteket a Fővárosi Törvényszéknek kellett volna egyesítenie, kizárva ezzel a párhuzamos perlekedés lehetőségét. Az aránytalan szankciókiszabás és a visszaélésszerű igényérvényesítés lehetőségét pedig a kártérítés elvetésével, a morális jellegű polgári jogi szankciókra korlátozódva kísérelte meg a jogalkotó. Vitathatatlan előrelépés a 2007-es javaslatához képest, hogy ezúttal nemcsak a kisebbségek, hanem a többség, adott esetben a magyar nemzet tagjai is védelmet kaphattak volna, valamint a védendő csoportok körét is sikerült leszűkíteni. A jogalkotó azonban nyilván ezúttal is abból indult ki, hogy valamely gyűlölködő kifejezés automatikusan sérti az adott csoportokhoz tartozókat, s habár a közérdekű kereset itt már nem szerepel, mégis megoldhatatlan helyzetet teremtene a beérkező keresetek akár végtelen száma, amit önmagában a harmincnapos jogvesztő határidő sem feltétlenül oldott volna meg. A legnagyobb problémát pedig a tényállásszerű magatartás meghatározása jelentette, mely komoly kihívás elé állíthatta volna a jogalkalmazókat. Továbbá noha a mentesülés lehetősége egyértelművé teszi, hogy a tényállásszerű magatartásnak személyiségi jogot kell sértenie, a vélelem viszont a jogsértés mellett szól, amelynek megdöntése az alperes számára gyakorlatilag lehetetlen, hiszen a tény, hogy a felperes nem szenvedett lelki sérelmet bizonyíthatatlan.¹³

A törvény hatálybalépését Sólyom László, az akkori köztársasági elnök akadályozta meg, aki vétőjogával élve megtagadta annak aláírását és előzetes normakontrollra az AB elé küldte, bár a testület az indítvány sorsáról végül nem döntött. Az államfő főként azt kifogásolta, hogy még nem volt megteremtve az át-sugárzás alkotmányos lehetősége, ill. a fent tárgyalt vélelem gyakorlatban való megdönthetlenségének problematikáját is felvetette. Emellett aggályosnak tartotta párhuzamos perlekedést kiküszöbölő felperesi pertársaságot is, mivel a szabályozás átlagosító és csakis a jogsértés elvont súlyát tekintő konstrukciója alkotmányellenes. A per célja ugyanis annak megállapítása kell, legyen, hogy megsértették-e minden felperes személyiségi jogát, ehhez pedig minden felperes ügyét egyenként kellene vizsgálni és személyesen elégtételt adni. Ha nincs egyediesítés, nem beszélhetünk személyiségi jogok sérelméről sem.¹⁴ Hozzá kell tenni azonban, hogy a mértéktelen egyediesítés megoldhatatlan mértékű ügyterhet eredményezne a bíróságokon, ugyanakkor bizonyos igényeket, mint például az egyes egyének oldalán felmerülő kártérítési igényt, ill. annak mértékét csak az alapügytől elkülönítve lenne célszerű tárgyalni, megadva ezzel a személyes elégtételt.

2. VÁLTOZÁSOK AZ ALAPTÖRVÉNYBEN

Egészen 2013-ig kellett várni a levegőben maradt 2008-as törvényjavaslat céljának megvalósításáig, amikor is hosszas előkészületek és számos parlamenti vita után elfogadásra került az új Polgári Törvénykönyv, mely tartalmaz egy, az előbbieken tárgyaltakhoz hasonló szabályt. Az új magánjogi kódex 2014. március 15-én hatályba is lépett, jelen vizsgálódás szempontjából pedig a 2:54. §-a a legjelentősebb, amely tulajdonképpen – részben a 2008-ban elbukott próbálkozások tanulságaiból kiindulva – létrehozta a személyiségi jogok érvényesítésének egy új mezejét, nevezetesen a közösségekkel szemben tanúsított sértő megnyilvánulások elleni polgári jogi igény érvényesítésének a lehetőségét.¹⁵ Mielőtt azonban ennek elemzésére rátérnék, fontos kitérni a szabályozás alkotmányos alapjaira is, minthogy e rendelkezés alkotmányosságát ezúttal már előrelátóan, az Alaptörvény módosításával is bebiztosította az Országgyűlés, azzal, hogy az új Ptk. elfogadása után kihirdette az Alaptörvény negyedik módosítását is, mely lehetővé teszi a méltóságukban sértve érzett közösségek tagjai számára a bíróság előtti igényérvényesítést.

¹² T/6219. számú törvényjavaslat.

¹³ KOLTAY (2013): *i. m.* 102-103.; KOLTAY ANDRÁS: *A szólásszabadság alapvonalai – magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban*, 2009, Századvég Kiadó, Budapest, 544-547. o.

¹⁴ KOLTAY (2013): *i. m.* 103-104. o.

¹⁵ A rapid kodifikáció történetével kapcsolatban itt érdemes megemlíteni, hogy a Kodifikációs Főbizottság vezetője Vékás Lajos kifejezetten ellenezte e rendelkezés beiktatását, a Szerkesztőbizottság eredeti javaslata nem is tartalmazott szabályt a gyűlöltbeszéd tényállására nézve. Ld. bővebben: VÉKÁS LAJOS: *Bírálat és jobbító észrevételek az új Ptk. Törvényjavaslatához* (a zárószavazás előtt), in *Magyar jog*, 2013/1. szám, 5-6. o. A törvény zárószavazása előtt azonban még sietve elfogadták a 2013. február 10-én beterjesztett, – második ilyen irányú – módosító javaslatot, mely, mint látni fogjuk a jogszabályi környezet további alakítását igényelte.

Az 2013. április 1-jén hatályba lépett módosítás mindkét, a téma szempontjából releváns alapvető emberi jogot érintette, nevezetesen az emberi méltósághoz való jogot, valamint a véleménynyilvánítás szabadságát. Magyarország Alaptörvényéből az előbbi dominanciája olvasható ki. A benne foglalt Nemzeti Hitvallás szerint az emberi lét alapja az emberi méltóság. Ennek megfelelően a Szabadság és felelősség című fejezet II. cikke kimondja az emberi méltóság, mint minden embert megillető jog sérthetlenségét, méghozzá elsőként az alapjogok sorában.

A véleménynyilvánítás szabadságához való jogot a IX. cikk (1) bek. deklarálja, a (2) bek. pedig „elismeri és védi a sajtó szabadságát és sokszínűségét, biztosítja a demokratikus közvélemény kialakulásához szükséges szabad tájékoztatás feltételeit.” Ehhez képest „újdonságként” jelent meg a IX. cikk (4) bekezdésben rögzített véleménynyilvánítási korlát: „A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat mások emberi méltóságának a megsértésére.” Ennél is fontosabb a kifejezetten a közösségek védelmét célzó (5) bek.: „A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértésére. Az ilyen közösséghez tartozó személyek – törvényben meghatározottak szerint – jogosultak a közösséget sértő véleménynyilvánítás ellen, emberi méltóságuk megsértése miatt igényeiket bíróság előtt érvényesíteni.”

A korábbi javaslatok tanulsága alapján nem meglepő a módosítás indoklása sem, miszerint mindez azért szükséges, hogy megteremtődjenek az alkotmányos alapjai annak, hogy a közösségek méltóságának megsértése esetén polgári jogi eszközökkel lehessen szankcionálni a gyűlölködő megnyilvánulások bizonyos eseteit. A jogalkotó ennek kapcsán utalt az AB korábbi gyakorlatára is, mely világossá tette, hogy törvényi szinten nem biztosítható hatékony fellépés a közösségek védelmének kiterjesztése érdekében.¹⁶

A fentiek után az (5) bek. célja¹⁷ egyértelműnek tűnik, a (4) bek. értelmezése viszont már kétséges. Az emberi méltóság védelme ugyanis eddig is általánosan elfogadott korlátja volt a szólásszabadságnak, most viszont már explicit módon is megjelenik az Alaptörvényben. Kérdés, hogy ez újításként értékelhető-e az alaphelyzethez képest, hisz szó szerint értelmezve az alapján a méltóság minden esetben a szólásszabadság felett állna, korlátozásának indokoltsága pedig fel sem merülhetne. Smuk Péter szerint a hazai alkotmányos felfogás számára azonban nem ez jelenti az igazi célkitűzést, hanem sokkal inkább a közösségek méltóságának védelme.¹⁸ A Halmai Gábor és Kim Lane Scheppele által szerkesztett *Amicus Brief for the Venice Commission on the Forth Amendment to the Fundamental Law of Hungary* által is boncolgatott új szabály egyik értelmezése márpedig kétségtelenül az, hogy az a véleménynyilvánítási szabadság korlátozásának megítélésére vonatkozó, az Alaptörvény I. cikkének (3) bekezdésében foglalt korlátozási klauzulához képest egy azt lerontó speciális szabály. Ez az értelmezés azonban nyilvánvalóan olyan eredményre vezet, amely ellentétes a nemzetközi jogban elfogadott gyakorlattal. A szükséges mértékű korlátozást ugyanis az Alaptörvény korábban is lehetővé tette, tehát a módosítást csak azzal lehet indokolni, hogy az egy másfajta mércét is lehetővé kíván tenni, ez a mérce azonban – amennyiben a szükségességi mércénél kisebb védelmet biztosít a véleménynyilvánítás szabadsága számára – nem felelhet meg például az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) által alkalmazott standardoknak sem.¹⁹

Ezt a kérdést az AB a következőképpen tisztázta: „A módosítás eredményeképpen tehát most már maga az Alaptörvény is kifejezetten nevesít egy olyan esetkört,²⁰ ahol a véleménynyilvánítás szabadsága már nem érvényesül, azaz tulajdonképpen megtiltja az alapjoggal való tudatos visszaélést. E tilalom a véleménynyilvánítás szabadságát érintő normák alkotmányos vizsgálatakor elvi kiindulópontnak tekintendő rendelkezés.”²¹ Ebből következően a méltóságot tudatosan sértő vélemények nem élvezik a IX. cikk védelmét és joggal való visszaélésnek minősülnek, de Koltay András szerint a szándékosság nélkül, ilyen hatást elérő vélemények esetében a jogalkalmazói mérlegelés a korábbiak szerinti terjedelemben szükséges marad.²²

¹⁶ T/9929. számú törvényjavaslat Magyarország Alaptörvényének negyedik módosításáról. Részletes Indoklás.

¹⁷ Észrevehetjük, hogy a közösségek méltósága inkább csupán mint államcél jelenik meg, semmint alapjog, hiszen a IX. cikk is az egyes közösséghez tartozó egyéneknek ad lehetőséget az igényérvényesítésre. Ez persze éppen elég ahhoz, hogy törvényt lehessen rá alapozni, hiszen alapjogot alkotmányos cél vagy érték érdekében lehet korlátozni. Ld. GÁRDOS-OROSZ FRUZSINA: Az új polgári jogi gyűlöletbeszéd-szabályozásáról, in *Fundamentum*, 2013/3. szám, 26. o.

¹⁸ SMUK: *i. m.* 26.

¹⁹ BÁNKUTI MIKLÓS – DOMBOS TAMÁS – HALMAI GÁBOR (et. al.): *Amicus Brief a Velencei Bizottságnak az Alaptörvény negyedik módosításáról*, in *Fundamentum*, 2013/3. szám, 14-16. o.

²⁰ Mások emberi méltóságának, illetőleg a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértése.

²¹ 16/2013. (VI. 20.) ABh.

²² KOLTAY (2013): *i. m.* 107. o.

Mindezek alapján az alkotmányos alaphelyzet úgy összegezhető, hogy az emberi méltóság és a véleménynyilvánítás szabadsága kiemelt helyet foglalnak el az alapjogok rendszerében, de a véleményszabadság egyes esetekben, – így a közösségekre irányuló méltóságsértő megnyilvánulások esetében is – meghajol az emberi méltóság előtt.²³

Végül meg kell említeni, hogy a negyedik módosítás a záró rendelkezései között hatályon kívül helyezte az Alaptörvény hatálybalépése, vagyis a 2012. január 1. előtt meghozott alkotmánybírói határozatokat, nem érintve ezen határozatok által kifejtett joghatásokat. Ez lehetővé tette volna azt is, hogy a jogalkotó a korábbi határozatok által megsemmisített Btk.-módosításokat is újjáélessze, ehelyett azonban egy a Btk.-beli közösség elleni uszításnál lényegesen kevésbé sértő magatartásokat szankcionáló rendelkezést iktatott az új Ptk.-ba. Ennek háttérében állhatott talán az is, hogy az utóbbi években a gyűlöletbeszéd elleni harc színvonalára eleve a polgári jog területére tevődött, ill., hogy a korábbi AB határozatok továbbra is hivatkozási alapot képeznek.²⁴ Ebből következően „a gyűlöletbeszéd alkotmányosságának megítélését tekintve sem lesz a jövőben teljes alkotmánybírói *tabula rasa*, a korábbi döntéseket a testület nem fogja figyelmen kívül hagyni, így a gyűlöletbeszédrel kapcsolatban hozott korábbi döntések is relevánsak maradnak”,²⁵ a jogalkotó ezért tanácsosabbnak tarthatta az azok által kijelölt úton való továbbhaladást.

3. AZ ÚJ PTK. 2:54. §-A

Rátérve az új Ptk. rendelkezéseire, a törvény természetesen továbbra is kimondja a személyiségi jogok általános védelmét, ám immáron kifejezetten az emberi méltóságból levezetve,²⁶ s nevesíti a védendő személyiségi jogokat,²⁷ melyek köre némileg ki is bővült. A 2:45. § pedig a jó hírnév megsértése mellett már a becsületsértés (más személy társadalmi megítélésének hátrányos befolyásolására alkalmas, kifejezőmódjában indokolatlanul bántó véleménynyilvánítás) fogalmát is meghatározza.

A 2:54. § (1) bek. szerint ezeket a személyiségi jogokat személyesen lehet érvényesíteni, az – ismerősen csengő – 2:54. § (5) bek. pedig így szól: „A közösség bármely tagja jogosult a személyisége lényeges vonásának minősülő, a magyar nemzethez, illetve valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösséghez tartozásával összefüggésben a közösséget nagy nyilvánosság előtt súlyosan sértő vagy kifejezőmódjában indokolatlanul bántó jogsérelem esetén a jogsértés megtörténtétől számított harmincnapos jogvesztő határidőn belül személyiségi jogát érvényesíteni. A közösség bármely tagja a jogsértéssel elért vagyoni előny átengedésének kivételével a személyiségi jogok megsértésének valamennyi szankcióját érvényesítheti.” Az új Ptk. tehát elismeri a közösségről az egyénre átsugárzó sérelem konstrukcióját. Ez utóbbi rendelkezés ugyanis egyértelművé teszi a jövőben eljáró bíróságok számára, hogy a meghatározott feltételek fennállása esetén egy közösség tagja már igenis felléphet a közösségen keresztül rá átsugárzó sértő megnyilvánulásokkal szemben, így érvényesítheti az abból fakadó polgári jogi igényeit is.

A lehetséges jogkövetkezmények (2:51-53. §) igazodnak a korábbi szabályozáshoz, így továbbra is beszélhetünk felróhatóságtól független szankciókról²⁸ és kártérítési felelősségről.²⁹ Ezek mellett lényeges

²³ SMUK: *i. m.* 27. o.

²⁴ 36/2013. (XII. 5.) ABh.: „Az Alaptörvény hatálybalépése előtt meghozott határozataiban foglalt érvek felhasználását kellő részletességgel indokolni kell.”

²⁵ KOLTAY ANDRÁS: A nagy magyar gyűlöletbeszéd-vita: a „gyűlöltre uszítás” alkotmányos mércéjének azonosítása felé, in *Állam- és Jogtudomány*, 2013/1-2. szám, 122. o.

²⁶ Ptk. 2:42. § (2) „Az emberi méltóságot és az abból fakadó személyiségi jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani. A személyiségi jogok e törvény védelme alatt állnak.”

²⁷ Ptk. 2:43. § Nevesített személyiségi jogok. Ezek sérelmét jelenti különösen az élet, a testi épség és az egészség; a személyes szabadság, a magánélet, a magánlakás; a becsület és a jó hírnév; a magántitkokhoz és a személyes adatok védelméhez való jog; a névviseléshez való jog; valamint a képmáshoz és a hangfelvételhez való jog megsértése, ill. a személy hátrányos megkülönböztetése.

²⁸ Ptk. 2:51. § Felróhatóságtól független szankciók.

(1) Akit személyiségi jogában megsértének, a jogsértés ténye alapján – az elévülési időn belül – az eset körülményeihez képest követelheti: a jogsértés megtörténtének bírósági megállapítását; a jogsértés abbahagyását és a jogsértő eltiltását a további jogsértéstől; azt, hogy a jogsértő adjon megfelelő elégtételt, és ennek biztosítson saját költségén megfelelő nyilvánosságot; a sérelmes helyzet megszüntetését, a jogsértést megelőző állapot helyreállítását és a jogsértéssel előállított dolog megsemmisítését vagy jogsértő mivoltától való megfosztását.

²⁹ Ptk. 2:53. § Kártérítési felelősség.

újításként jelenik meg a sérelemdíj,³⁰ amely nem vagyoni sérelem esetén követelhető. Mindemellett a 2:54. § (4) bek. lehetővé teszi az ügyész számára – az elévülési időn belül – az (5) bek. szerinti keresetindítást a jogosult hozzájárulása nélkül is, ha a személyiségi jog megsértése közérdekbe ütközik. Sérelemdíjat azonban nem, csak a felróhatóságtól független szankciókat érvényesítheti.

4. KRITIKAI ÉSZREVÉTELEK ÉS JAVASLATOK A 2:54. §-HOZ

4.1. A VÉDENDŐ KÖZÖSSÉGEK KÖRE

Sorra véve a 2:54. § (5) bek. elemeit rögtön abba a kérdésbe ütközünk, hogy vajon mi minősül a személyiség lényeges vonásának? A törvény ezen a ponton ugyan valamelyest bővebb lett, hiszen a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösséghez való tartozás mellett nevesíti a magyar nemzetet is, ami utalhat a többségben lévő közösségek jogainak az elismerésére, de még mindig nincs elég pontosan meghatározva. Nem fedi le ugyanis a lakosság minden védelemre méltó csoportját, a szexuális irányultságot és a nemi identitást például – a korábbi javaslatokkal ellentétben – nem tartalmazza, mint védett csoportképző szempontot.

A fenti kérdést boncolgatva a 13/2000. (V. 12.) és 14/2000. (V. 12.) számú határozataiban az AB is elismerte, hogy egy adott közösséghez való tartozás lehet az egyén méltóságának lényeges, védelemre érdemes aspektusa. Ez az emberi méltóság olyan részeseleme, ami kifejezetten a közösséghez való tartozás okán éled fel, hisz egy közösségnek jogi szempontból nem lehet önálló méltósága. Magyarán ha többé nem tagja valaki egy közösségnek (pl. kilép egy vallási közösségből) a méltóságának ezen részeseleme megszűnik. Ugyanakkor Koltay András felhívja a figyelmet arra, hogy mindenki egyszerre több kisebb, ill. nagyobb közösség tagja, így ez az aspektus túl tág. A közösséghez tartozás ugyanis nem bizonyítható, így parttalaná válna a szabályozás, ha minden közösséget érintene, hiszen elegendő megvallani az identitást, ill. kinyilvánítani a közösséghez tartozást a jogérvényesítéshez. Koltay ezért valahogyan szűkítené a védelem körét, mégpedig olyasvalamire, amit a csoport tagjai nem tudnak levetkőzni, pl. testi fogyatékoság, szexuális preferencia. Azokat a közösségeket kell tehát megtalálni, amelyekhez való tartozás a tagok személyiségének a leginkább elválaszthatatlan, integráns, meghatározó részét képezi. Az AB két ilyen, a személyiség lényegét, teljességét meghatározó, az élet minden területét érintő csoportot nevezett meg: a vallási közösséget [4/1993. (II. 12.) ABh.] és a nemzeti vagy etnikai kisebbséget [22/1997. (IV. 25.) ABh.]. Ami pedig a magyar nemzetet illeti, felmerül a védelem szükségtelenségének elve, mivel a többség elvileg egyébként is biztonságban van, bár a kommunizmus uralma alatt láthattuk már ennek ellenpéldáját. A többség védelmét így legfeljebb a szerencsésebb történelmű országokban lehet elhagyni, nálunk még szükség van rá, hogy a magyarság megőrizze csoportidentitását.³¹ Egyes szerzők szerint a magyar nemzet védelme mégis problematikus, mert dermesztő hatással lehet a politikai beszédre, ill. a közügyekkel kapcsolatban öncenzúrára sarkallhat, a véleménynyilvánítás szabadságának ilyen mértékű korlátozása viszont még a polgári jog eszközével sem tekinthető elfogadhatónak egy demokratikus társadalomban.³²

A fentieket összegezve arra a következtetésre juthatunk, hogy a védendő közösségek köre még kiegészítésre szorulna, amit egyszerűen lehetne orvosolni a törvényszöveg módosításával. Az összes védelemre érdemes csoportot persze lehetetlen lenne taxatíván felsorolni, így tanácsosabb lenne beemelni a felsorolás végére, hogy *a lakosság más csoportjához való tartozásával összefüggésben* is el lehet követni a sértő maga-

---

„Aki személyiségi jogainak megsértéséből eredően kárt szenved, a jogellenesen okozott károkért való felelősség szabályai szerint követelheti a jogsértőtől kárának megtérítését.”

³⁰ Ptk. 2:52. § Sérelemdíj.

(1) „Akit személyiségi jogában megsértenek, sérelemdíjat követelhet az őt ért nem vagyoni sérelemért.

(2) A sérelemdíj fizetésére kötelezés feltételeire – különösen a sérelemdíjra köteles személy meghatározására és a kimentés módjára – a kártérítési felelősség szabályait kell alkalmazni, azzal, hogy a sérelemdíjra való jogosultsághoz a jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkeztének bizonyítása nem szükséges.

(3) A sérelemdíj mértékét a bíróság az eset körülményeire – különösen a jogsértés súlyára, ismétlődő jellegére, a felróhatóság mértékére, a jogsértésnek a sértettre és környezetére gyakorolt hatására – tekintettel, egy összegben határozza meg.”

³¹ KOLTAY (2013): *i. m.* 109-111. o.; KOLTAY ANDRÁS: A közösségek méltóságának védelme, in *Iustum Aequum Salutare*, 2005/1. szám, 162-163. o.

³² GÁRDOS-OROSZ FRUZZSINA – PAP ANDRÁS LÁSZLÓ: Gondolatok a gyűlöletbeszéd polgári jogi szabályozásának jogi és jogpolitikai környezetéről, in *Állam- és Jogtudomány*, 2014/2. szám, 15-20. o.

tartást. E szövegrészt pedig a joggyakorlat tölthetné ki megfelelő tartalommal, a Btk. közösség elleni uszításról szóló tényállásából kiindulva például: fogyatékoság, szexuális irányultság és nemi identitás. Ugyanígy a magyar nemzet méltóságának védelme értelmezésénél is a bírói gyakorlatnak kell majd leszűkítenie a védelem körét, megfélemlítve azt az EJEB ítélkezési gyakorlatának is, amely következetesen védi a közérdeklődésre számot tartó ügyekben történő véleménynyilvánítást.³³

4.2. A TÉNYÁLLÁSSZERŰ MAGATARTÁS ÉS ANNAK EGYÉNRE TÖRTÉNŐ ÁTSUGÁRZÁSA

A tényállásszerű magatartás meghatározásánál előrelépésként értékelhető, hogy annak súlyosan sértőnek vagy indokolatlanul bántónak kell lennie, és természetesen nagy nyilvánosság előtt kell megvalósulnia.³⁴ Ez a szabály egyben tartalomsemleges, hiszen az eredmény bekövetkeztét a bíróságok eseti mérlegeléssel állapíthatják meg, a jogalkalmazáskor tehát kulcsfontosságú mérce lehet, hogy milyen kifejezőmód minősül súlyosan sértőnek, illetve indokolatlanul bántónak. Kérdés, hogy ez a kritérium az egyénre vagy a közösségre vonatkozik-e majd, továbbá, hogy ez a mérce mennyiben lesz objektív, vagy az adott, jogvédelmet kereső egyénhez kötött. Ennek során a bíróságok biztosan figyelembe veszik majd a becsületsértés gyakorlata során kialakult szempontokat is. A szabály nyelvtani értelmezéséből kiindulva pedig még az is elképzelhető lenne, hogy egy kevésbé sérülékeny közösséget, így például a magyar nemzetet kevésbé lehet megbántani ugyanazzal a magatartással, mint egy sérülékeny, hátrányos helyzetben levő kisebbséget (így az átsugárzás elvileg nem is lenne lehetséges).³⁵ Koltay András álláspontját osztva azonban ezt nem tartanám elfogadhatónak. Egyrészt egy többségi közösség tagjai ugyanazzal az emberi méltósággal rendelkeznek, mint egy kisebbség tagjai; másrészt a többségi közösség tagja egy adott élethelyzetben könnyedén válhat kisebbséggé, amikor kiszolgáltatottsága is megnőhet; harmadrészt pedig, a többség védelme egyáltalán nem csökkenti a kisebbségek védelmének intenzitását.³⁶ Ugyanakkor a törvény indoklása ezek kapcsán csupán arra utal, hogy az Alaptörvény megteremti az átsugárzás lehetőségét. Azt viszont mégsem fogadhatjuk el, hogy a közösséget ért sérelem minden esetben átsugárzik az egyénre, azt csak nagyon szűk körben szabadna megállapítani.

Gárdos-Orosz Fruzsina szerint ehhez iránymutatást nyújthatnak akár a német alkotmánybíróság (*Bundesverfassungsgericht*) „*Soldaten sind Mörder*” határozatában [BVerfGE 93, 266 (1995)] foglaltak, mely szintén elismeri, hogy a kollektívára vonatkozó kijelentés elviekben el tudja érni az egyének becsületét. A testület úgy fogalmaz, hogy az átsugárzás „elsősorban az etnikai, faji, testi vagy szellemi tulajdonságokkal összefüggő kijelentéseknél fordulhat elő, ha a kijelentésből egy egész személyi körnek és egyben e személyi kör minden egyes tagjának kisebbségszerűsége levezethető”. Ezen felül a német alkotmányjogi dogmatika szerint a sértésnek szándékosnak kell lennie, elsődlegesen kell irányulnia a sértett megalázására, továbbá értékelni kell, hogy a kijelentés egy vita részének tekinthető-e, illetve volt-e olyan társadalmi szituáció (pl. kampány), ami befolyásolta a kijelentés jelentőseget.³⁷

Az átsugárzás megállapíthatóságánál emellett figyelembe kell majd venni a csoport és tagjai közötti viszonyt: ennek – mint arra a védendő közösségek körénél már rávilágítottam – rendkívül intenzívnek kell lennie ahhoz, hogy a csoportot ért sértést a csoporttag alanyi joga megsértésének lehessen minősíteni. Egy ilyen kapcsolat függ a csoport nagyságától és körülhatárolhatóságától. Minél kisebb és minél világosabban elhatárolható a csoport a kívülállóktól, annál valószínűbb az átsugárzás a csoport tagjaira. Minél nagyobb a csoport, annál gyengébb az egyes csoporttag érintettsége.³⁸

³³ A bíróság néhány fontosabb ítélete, melyekben felmerült a közérdeklődésre számot tartó vélemények szabad áramlásának kérdése: *Jersild v. Denmark*, *Ceylan v. Turkey*, *Dink v. Turkey*.

³⁴ Érdemes megemlíteni, hogy az első ilyen irányú módosító javaslat szerint elegendő lett volna, ha a jogsérelem alkalmas arra, hogy a közösség tagjaiban megalapozottan fenyegetettség érzését keltse. Az indoklás szűk megfogalmazása szerint ez megteremti a kollektív defamáció elleni polgári jogi védelem lehetőségét. (T/7971/215. számú bizottsági módosító javaslat)

³⁵ GÁRDOS-OROSZ: *i. m.* 2013, 26-27. o.

³⁶ KOLTAY ANDRÁS: A gyűlöletbeszéd korlátozásának elméleti szempontjai, in *Iustum Aequum Salutare*, 2011/3. szám, 123. o.

³⁷ A német alkotmánybíróság gyakorlata is alátámasztja tehát, hogy a közösségek méltóságának védelme esetében más a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozhatósága. Ld. GÁRDOS-OROSZ: *i. m.* 2013, 27. o.

³⁸ Uo. 27-28. o.

Figyelemreméltó továbbá az új Ptk. generálklauzulái közé emelt értelmezési alapelv, mely hangsúlyozza: „E törvény rendelkezéseit Magyarország alkotmányos rendjével összhangban kell értelmezni.”³⁹ Ennek fényében a konkrét esetekben az eljáró bírácnak a mérlegelés során szem előtt kell tartaniuk, hogy a döntésükkel csak legitim cél érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben és az elérni kívánt céllal arányos módon korlátozhatják a véleménynyilvánítás szabadságát, tiszteletben tartva az alapvető jog lényeges tartalmát is.⁴⁰ Ez a minimális jelzés tehát direkt módon is felhívja a jogalkalmazók figyelmét arra, hogy a jogszabályok értelmezése során az Alaptörvény rendelkezéseit is figyelembe kell vennie. Ez pedig csak akkor lehetséges, ha ismerik az alkotmányértelmezés sajátosságait, az AB gyakorlatát, és meg tudják ítélni egy jogszabály alkotmányos tartalmát.⁴¹

Minderre tekintettel arra következtethetünk, hogy a súlyosan sértő vagy indokolatlanul bántó megnyilvánulások körvonalát és az átsugárzás korlátait is a bírói gyakorlatnak kell majd pontosan meghatároznia, szem előtt tartva a kisebbségvédelemre vonatkozó elvárásokat és a szólásszabadság alkotmányos korlátait. A túlságosan tág vagy következetlen értelmezés ugyanis biztosan a szólásszabadság aránytalan korlátozásához vezetne.

4.3. AZ IGÉNYÉRVÉNYESÍTÉS LEHETŐSÉGEI ÉS KORLÁTAI

Az igényérvényesítés módját illetően érdekes helyzetet teremt, hogy a közösség minden egyes tagja számára biztosított a keresetindítás lehetősége a személyisége lényeges vonásával összefüggő sértéssel szemben, s szinte bármely polgári jogi szankció alkalmazását követelhetik. A jogalkotó céljának megvalósításához ez persze elengedhetetlen, de ez egyben lehetőséget teremt a „megélhetési pereskedősnek” a visszaélésekre. Mégpedig azért, mert ugyan – mint azt a következő fejezetben látni fogjuk – a Polgári perrendtartás legutóbbi módosítása már kizárja, hogy több per folyjon egymás mellett párhuzamosan, de csupán egy harmincnapos jogvesztő határidővel próbálja meg lecsökkenteni a jogalkotó az ily módon indítható keresetek számát, ezen időkorlát alatt azonban feltehetően nem csak a közösség ténylegesen sérelmet szenvedett tagjai jutnak el a keresetindításig. S minthogy bizonyíthatatlan, hogy az adott közösség konkrét tagja valóban sértve érzi-e magát, így bármennyire is szűkítené le a jogalkalmazó az igényérvényesítés mezejét, a sérelem kívülről történő, objektív megállapíthatósága esetén bárki támaszthat látszólag jogszerű igényt az elkövetővel szemben. Ez különösen a magyar nemzet, mint többségi közösség megsértése esetén jelenthetne gondot. Az előbbieket felvetik azt a nyugtalanító kérdést is, hogy a bíróság hogyan tudná kielégíteni akár felperesek százainak, ezreinek az igényeit.

Mindezekre a problémákra nehéz lenne kielégítő megoldást találni, véleményem szerint a *keresetindítási határidő tizenöt, esetleg húsz naposra való csökkentése* jelenthetne rész megoldást, ennyi idő alatt talán valóban csak az észlelné a jogsértést, akire nézve az ténylegesen negatív hatást gyakorolt, akár a környezetében élők negatív megnyilvánulásai, akár más, őt hátrányosan megkülönböztető módon.

Vita tárgyát képezheti továbbá az ügyész (4) bekezdésbe foglalt keresetindítási joga is, ugyanis első ránézésre általa az egyén önrendelkezési joga ismételten sérül. A felek perbeli rendelkezési jogával kapcsolatban az AB ugyanis rámutatott, hogy a „feleket megillető rendelkezési jog azt jelenti, hogy a fél anyagi és eljárási jogaival szabadon rendelkezik, így mindenkinek szabadságában áll anyagi jogainak eljárási érvényesítése, a bíróság igénybevétele, peres vagy nem peres eljárás kezdeményezése is.”⁴² Ellenben az AB gyakorlatából azt is kivehetjük, hogy ügyész keresetindítási jogosultsága nem alkotmányellenes, ha a jogosult maga nem képes jogainak védelmére, ill. akkor sem, az személyek pontosan meg nem határozható és nagyobb csoportját érinti. Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény is biztosít ilyen perindítási jogot az ügyésznek, ha a jogsértés személyek pontosan meg nem határozható, nagyobb csoportját érinti.⁴³ A 2:54. § (4) bek. ugyan nem erre, hanem a közérdek megsértésére hivatkozik, de a közösségtől mint „jogosulttól” elképzelhetetlen lenne hozzájárulást kérni. A törvény indoklásából pedig tulajdonképpen az vehető ki, hogy e rendelkezés tényleges célja az, hogy ha a jogosult a rá irányadó harminc napon belül nem indít keresetet, akkor az ügyész ezen túl, az általános elévülési határidőn belül,

³⁹ Ptk. 1:2. § (1) bek.

⁴⁰ Magyarország Alaptörvénye I. cikk (3) bek.

⁴¹ GÁRDOS-OROSZ FRUZZSINA: *Alkotmányos polgári jog?*, 2011, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 146. o.

⁴² 1/1994. (I. 7.) ABh.

⁴³ PAP ANDRÁS LÁSZLÓ: A polgári törvénykönyv esete a gyűlölet-beszéddel, in *Beszélő*, 2007/10. szám, elérhető: <http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-polgari-torvenykonyv-esete-a-gyulolelet-beszeddel> (2014.11.08.).

közérdekből indítható keresetet. Ez pedig azt a célt kívánja megvalósítani, hogy a közérdeket sértő kollektív személyiségi jogi jogsérelem akkor se maradjon megtorlatlanul, ha a közösség egyik tagja sem érvényesíti igényét a határidőn belül.⁴⁴ Mindemellett mivel egy közösséget érő kirívó jogsértés minden jó ízlésű állampolgárban is felháborodást kelthet, ezért indokoltnak tartom a jogérvényesítés lehetőségét a közérdekre hivatkozva az ügyész kezébe adni a keresetindításra jogosult hozzájárulása nélkül is.

A problémákat így inkább az veti fel, hogy az ügyész ezekben az esetekben a közösség képviselőjeként járna el, márpedig a közösség nem lehet a magánjog alanya⁴⁵, így a magánjog számára értelmezhetetlen a közösséget ért kollektív személyiségi jogi sérelem. A közösségnek ugyanis nincs személyisége, amit sérteni lehetne, így nem lehet eljárni sem a nevében. Az elérni kívánt cél persze világos, de dogmatikailag hibás a választott megoldás és az Alaptörvény se látszik megalapozni ezt a konstrukciót, hiszen nem a közösség jogairól szól, hanem az egyénekéről. Gárdos-Orosz Fruzsina szerint talán tanácsosabb lett volna külön törvényben rendezni ezt a kérdést, méghozzá közjogi szankciókkal operálva (pl. közérdekű bírság).⁴⁶ A Ptk. magyarázata szerint ugyanakkor a polgári jogi viszonyok alanya csakis az ember, a jogi személyek és egyes korlátozott (relatív) jogképességgel rendelkező szervezetek lehetnek.⁴⁷ Az ügyésznek így inkább ki kellene választania valakit a sértett közösségből, viszont ennek mikéntje is elképzelhetetlennek tűnik a gyakorlatban.

Nem utolsó sorban a jogérvényesítő egyén oldalán is felmerül egy probléma: a 2007-es törvényjavaslatban rendezett kimentési tilalom változatlan hiánya. E nélkül a 2:54. § (5) célja gyakorlatilag kiüresedhet, de ez a cél egyébként is kiolvasható a módosított Alaptörvényből és a törvényhozó szándékából, a kifejezett rögzítés így elhanyagolható. Ehelyett bírói gyakorlat könnyedén orvosolhatja ezt a hiányosságot valamiféle iránymutatás kimunkálásával, ami kizárja, hogy a jogsértő ne hivatkozhatson a közvetlen sérelem hiányára.

5. A KÖZÖSSÉGHEZ TARTOZÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ SZEMÉLYISÉGI JOG ÉRVÉNYESÍTÉSE IRÁNT INDÍTOTT PEREK⁴⁸

Továbbhaladva a jogérvényesítés módjával kapcsolatos változások vizsgálatával, emlékezni kell a korábbi kísérletek eljárásjogi hiányosságaira is, melyeket ezúttal úgy kívánt megoldani a jogalkotó, hogy még az új Ptk. hatálybalépése előtt a Pp.-t is módosította, pontosabban kiegészítette a különleges eljárások körét egy új fejezettel: A közösséghez tartozással összefüggő személyiségi jog érvényesítése iránt indított perekkel (közösségi perek).

A szóban forgó pereket a Pp. az alperes belföldi lakó-, tartózkodási-, ill. székhelye szerint illetékes bírósághoz, pontosabban törvényszékhez telepíti,⁴⁹ előbbieik megállapíthatósága hiányában pedig a Fővárosi Törvényszékhez. A keresetlevél általános kellékeit kiegészítve megköveteli annak az időpontnak a megjelölését, amikor a jogsértés megtörtént, ill. a rendelkezésre álló bizonyítékok csatolását, valamint a felperes nyilatkozatát arról, hogy a jogsérelemmel érintett közösséghez tartozik-e (e nyilatkozat egyben igazolja a felperes jogsérelemmel érintett közösséghez való tartozását). Az ugyanazon ténybeli alapból származó keresetek összekapcsolását a 2008-as javaslatához képest csak opcióként kezeli a törvény, növelve ezzel az egyéniesítés lehetőségét. A bíróság az előtte már folyamatban lévő ilyen pereknek az egyesítését ugyanakkor el kell rendelnie, ha az igények ugyanabból a ténybeli alapból származó jogsérelemmel függenek össze, azonos hatáskörű bíróság előtt folyamatban lévő ügyek esetén pedig a megelőzés elve irányadó.

Az előbbiekből kifolyólag már nem is aktuális Gárdos-Orosz Fruzsina és Pap András László azon problémafelvetése, miszerint az azonos bíróság előtt futó ügyek egyesítése csupán lehetőség lenne, s így előfordulhatna, hogy országszerte több per is folyjon egymás mellett,⁵⁰ hiszen a Pp. elég világosan fogalmaz ebben a kérdésben. Egyrészt a már folyamatban lévő perek egyesítése kötelező, másrészt az alperes lakó-, tartózkodási-, ill. székhelye szerint illetékes törvényszék előtt indítható csak ilyen per. Ez a kérdés legfeljebb akkor érdekes, hogyha több alperes is van, így akár különböző törvényszékek előtt is indulhatna eljárás. Ez

⁴⁴ T/7971/226. számú zárószavazás előtti módosító javaslat.

⁴⁵ A magánjog történetileg is individualista felfogású jogrend maradt, mert a magánérdekek összeütközésének igazságos kiegyenlítése célja. Ld. GÁRDOS-OROSZ: *i. m.* 2013, 33. o.

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ VÉKÁS LAJOS (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*, 2013, CompLex Kiadó, Budapest, 31. o.

⁴⁸ Pp. 23., 347-348/B. §.

⁴⁹ A közösséghez tartozással összefüggő személyiségi jog érvényesítése iránt indított perek a 23. § gb) pontja értelmében törvényszéki hatáskörbe tartoznak.

⁵⁰ Vö. GÁRDOS-OROSZ – PAP: *i. m.* 24-26. o.

eleve csak ritkább esetekben képzelhető el, viszont ekkor érvényesül a megelőzés elve, ami megoldást jelent erre a gyakorlati problémára.

A 2008-as javaslat egyik legnagyobb hibája is orvoslásra került, azzal, hogy amennyiben az előzőekben felvázolt módon egyesített „kiinduló” perben valamely felperes a közösséghez tartozással összefüggő személyiségi jogsértésből eredő kár megtérítése iránti követelést is érvényesít, a bíróság elrendeli annak önálló ügyként történő tárgyalását („kártérítési per”), lehetővé téve a személyes elégtétel megadását. Ezt a kártérítési pert egyúttal a per jogerős elbírálásáig fel is kell függeszteni, hiszen a kártérítés jogalapja a kiinduló per kimenetelétől függ. A felperesnek kedvező ítélet meghozatala esetén végül az általános szabályok szerint kell tárgyalni a kártérítési pert.

Erdemes ezen a ponton tárgyalni az aránytalan szankciókiszabás problematikáját, a 348/B. § (6) bek. ugyanis immáron erre nézve is tartalmaz egy korlátozó szabályt: „A jogsértés körülményeire – különösen a jogsértés súlyára, ismétlődő jellegére, a felróhatóság mértékére, a jogsértés közösségre gyakorolt hatására – tekintettel megállapított sérelemdíjat egy összegben kell megítélni, ami a sérelemdíj iránti igényt érvényesítő felpereseket egyetemlegesen illeti meg.” Ha figyelmesen elolvassuk ezt a szakaszt, és összevetjük a Ptk. sérelemdíj kiszabásával kapcsolatosan rögzített mérlegelési szempontjaival, észrevehetjük, hogy a kettő eltér egymástól, ezzel pedig a Pp. eljárásjogi mivolta ellenére mintegy módosítja az anyagi jogszabályt a közösségi perekre vonatkozólag. Ez elég furcsa helyzetet teremt, amit egyszerűbb és dogmatikailag helyesebb lett volna úgy rendezni, hogy a Ptk. sérelemdíjjal foglalkozó szakaszában (2:52. §) kellett volna felültetni, hogy a 2:54. § (5) bek. alapján indított perekre milyen eltéréssel kell alkalmazni a sérelemdíj megállapítására vonatkozó általános szabályokat. Ugyanakkor ezt az alapvetően jól átgondolt mérlegelési rendszert a közösségi perekre nézve még a *jogsértő körülményeivel* is célszerű lenne *kiegészíteni*, lehetővé téve ezzel, hogy például nagyvállalatokra vagy kereskedelmi csatornákra nagyobb szigorral sújthasson le a jogalkalmazó, miközben a szerényebb anyagi körülményekkel bíró elkövetők sem lehetetlenüljenek el. Emellett Halmai Gábor egy korábbi álláspontját⁵¹ átültetve a jelenlegi szabályozásra, úgy vélem, lehetővé kellene tenni, hogy ha a sérelemdíj címén megítélhető összeg nem áll arányban a felróható magatartás súlyosságával, a bíróság a jogsértőre *közérdekű célra fordítható bírságot* is kiszabhasson. Ezáltal vissza lehetne szorítani annak lehetőségét, hogy a tehetősebb jogsértő úgymond „megvásárolja” magának a jogsértéshez való jogot. Továbbá láthatjuk, hogy ez a megszorítás csak a sérelemdíjra vonatkozik, hiszen az egyediesítés szellemében a kártérítési igények elkülönített perekben kerülnek elbírálásra, e téren tehát még nincs megnyugtató megoldás az egymás mellett futó kártérítési perek okozta aránytalanságok kiküszöbölésére.

Végül kifejezetten üdvözlendő a 348/B. § (5) bekezdése, melyben felsejlenek a Trócsányi László már említett párhuzamos indoklásában javasolt bizonyítási kérdések. Eszerint „A bíróság a személyiség lényeges vonásának minősülő, a közösséghez tartozással összefüggő személyiségjegy vonatkozásában azt vizsgálja, hogy a közösséget bántó jogsérelem alkalmas lehet-e arra, hogy általában véve a közösséghez tartozó személy személyiségi jogának sérelmét is okozza.” Ez a rendelkezés azonban valamiféle objektív, az egyén érzékenységét figyelmen kívül hagyó mérce felállításának szükségességét sugallja, melyet a joggyakorlatnak kell majd kitöltenie egységes tartalommal. Továbbá érdemes lenne beiktatni emellé Trócsányi másik felvetését is, ami egyben a védendő közösségek körének leszűkítéséhez is segítséget nyújtana, vagyis *a konkrét jogsértésnek az egyén élethelyzetét alapvetően meghatározó közösséget kellene érnie, amely közösséghez való tartozásnak megszüntetése a közösség tagja számára nem lehetséges, vagy az emberi méltóságának feladásával (önfeladással), ill. jelentős sérelmével járna.*

A fentieket összegezve a közösségi perek szabályozása különösen azért érdekes, mert számos jogértelmezési kérdésre igyekszik választ adni. Ez a törekvés viszont messze túlmutat a polgári eljárásjog kompetenciáin, ám végeredményében mindenképpen előremutatónak mondható. Nemcsak a perek egyesítésének és együttes kezelésének esetleges anomáliáira kínál megoldást, „hanem az identitás azonosítására és az átsugárzás megállapításának módszertanára is iránymutatást fogalmaz meg a módosított eljárási törvény. Mindemellett egyértelműen utal arra, hogy a Ptk. személyeket ért jogsérelemeket kíván orvosolni, és nem az érintett közösség méltóságának a sérelmét kell a polgári bíróságnak vizsgálnia.”⁵²

⁵¹ HALMAI GÁBOR: Gyűlöletbeszéd és személyiségi jogok, in *Fundamentum*, 2001/4. szám, 109. o.

⁵² GÁRDOS-OROSZ – PAP: *i. m.* 26. o.

ÖSSZEGZÉS: LEHETSÉGES FORGATÓKÖNYVEK A 2:54. § ÉS A KÖZÖSSÉGI PEREK JÖVŐJÉRŐL

Láthattuk, hogy az új Ptk. gyűlöletbeszéd-szabályozása zavaros módon, zavaros alkotmányjogi környezetbe érkezett. A 2:54. § életre hívásához egyenesen az Alaptörvény célirányos módosítása volt szükséges, sőt még a Pp.-t is csak utólagosan igazították hozzá rohamléptekben és átgondolatlanul (egy „saláta törvényben”⁵³). Okkal feltételezhető tehát, hogy e törekvések megvalósítása, ill. az Alaptörvény és a Pp. ehhez igazodó „finomhangolása” a fentebb leírt hiányosságok és jogalkotói hibák miatt nem lehet elégséges ahhoz, hogy azok jelen formájukban tartósan rögzüljenek is. Azonban mindettől eltekintve összességében megállapíthatjuk, hogy e rendelkezések némi csiszolással és a bíróságok megfelelő jogértelmezésével életképesek lehetnek még a jövőben, s megvalósíthatják céljukat: nevezetesen a közösségek méltóságának fokozott védelmét, s az annak érdekében történő hatékony fellépés lehetőségét.

Megjegyzem, hogy véleményem szerint egy demokratikus társadalomban a véleménynyilvánítás új Ptk. által szankcionálni kívánt formáit valóban tiltani kell, de csak egy bizonyos mértékig. Nem szabad ugyanis figyelmen kívül hagyni a szükségesség-arányosság követelményét, ahogy az EJEB által következetesen alkalmazott mérlegelési szempontoktól sem szabad eltekinteni, melyeket, mint láthattuk a német alkotmánybíróság gyakorlata is követ (szándékosság vizsgálata, politikai és más közérdekű vélemények védelme). A bírói mérlegelésnek ezért fontos szerepe lesz a konkrét esetekben való döntéshozatal során. Ezen a ponton pedig kétségtelenül az egységes ítélkezési gyakorlat kialakítása jelenti majd a legnagyobb kihívást, ehhez azonban segítséget nyújtanak az imént felvetett aspektusok.

Végső soron tehát megállapítható, hogy kérdés rengeteg van, de válaszokra csak szórványosan lelhetünk. Az alkotmányjog és a polgári jog elvi-dogmatikai rendszerének megfelelő szempontok kidolgozása egyértelműen a bíróságok feladata lesz, óriási kihívás elé állítva ezzel minden egyes jogalkalmazót. Mégis, megelőzve a joggyakorlat hiányában még ki nem kristályosodott problémákat, megfontolandó lenne a Ptk. 2:54. §, ill. a Pp. a fentebb leírtaknak megfelelő módosítása, hiszen minden hibán még a joggyakorlat sem tudna felülkerekedni, sőt esetünkben még számtalan újat is generálhatna a jövőben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] BÁNKUTI MIKLÓS – DOMBOS TAMÁS – HALMAI GÁBOR (et. al.): Amicus Brief a Velencei Bizottságnak az Alaptörvény negyedik módosításáról, in *Fundamentum*, 2013/3. szám, 5-36. o.
- [2] BOYTHA GYÖRGY: A gyűlöletbeszéd polgári jogi szankcionálásának alapjogi keretei, in *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2008/1. szám, 10-20. o.
- [3] GÁRDOS-OROSZ FRUZZSINA: *Alkotmányos polgári jog?*, 2011, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
- [4] GÁRDOS-OROSZ FRUZZSINA: Az új polgári jogi gyűlöletbeszéd-szabályozásáról, in *Fundamentum*, 2013/3. szám, 21-37. o.
- [5] GÁRDOS-OROSZ FRUZZSINA: Nemzetközi jogi standardok és magyar kísérletek a gyűlöletbeszéd büntetőjogon túli szabályozására, in *Föld-rész*, 2009/3-4. szám, 135-146. o.
- [6] GÁRDOS-OROSZ FRUZZSINA: Polgári joggal a gyűlöletbeszéd ellen, in *Beszélő*, 2007/10. szám, elérhető: <http://beszelo.c3.hu/cikkek/polgari-joggal-a-gyuloletbesezed-ellen> (2014.10.08.)
- [7] GÁRDOS-OROSZ FRUZZSINA – PAP ANDRÁS LÁSZLÓ: Gondolatok a gyűlöletbeszéd polgári jogi szabályozásának jogi és jogpolitikai környezetéről, in *Állam- és Jogtudomány*, 2014/2. szám, 3-26. o.
- [8] HALMAI GÁBOR: Gyűlöletbeszéd és személyiségi jogok, in *Fundamentum*, 2001/4. szám, 105-109. o.
- [9] KOLTAY ANDRÁS (szerk.): *A gyűlöletbeszéd korlátozása Magyarországon – Alkotmányos és jogalkalmazói megközelítések, európai kitekintéssel*, 2013, CompLex Kiadó, Budapest.
- [10] KOLTAY ANDRÁS: A gyűlöletbeszéd korlátozásának elméleti szempontjai, in *Iustum Aequum Salutare*, 2011/3. szám, 111-124. o.
- [11] KOLTAY ANDRÁS: A közösségek méltóságának védelme, in *Iustum Aequum Salutare*, 2005/1. szám, 147-169. o.
- [12] KOLTAY ANDRÁS: A nagy magyar gyűlöletbeszéd-vita: a „gyűlöltre uszítás” alkotmányos mércéjének azonosítása felé, in *Állam- és Jogtudomány*, 2013/1-2. szám, 91-123. o.
- [13] KOLTAY ANDRÁS: *A szólásszabadság alapvonalai – magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban*, 2009, Századvég Kiadó, Budapest.
- [14] PAP ANDRÁS LÁSZLÓ: A polgári törvénykönyv esete a gyűlölet-beszéddel, in *Beszélő*, 2007/10. szám, elérhető: <http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-polgari-torvenykonnyv-esete-a-gyuloletbesezettel> (2014.10.08.).

⁵³ 2013. évi CCLII. törvény egyes törvényeknek az új Polgári Törvénykönyv hatálybalépésével összefüggő módosításáról.

- [15] SMUK PÉTER: Ostrom vagy felújítás alatt? A véleményszabadság új határai, in *Közjogi Szemle*, 2013/2. szám, 25-34. o.
- [16] VÉKÁS LAJOS (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. 2013, CompLex Kiadó, Budapest.
- [17] VÉKÁS LAJOS: Bíráló és jobbító észrevételek az új Ptk. Törvényjavaslatához (a zárószavazás előtt), in *Magyar jog*, 2013/1. szám, 1-7. o.

Felhasznált alkotmánybírósági határozatok

- [1] 30/1992. (V. 26.) AB határozat.
- [2] 1/1994. (I. 7.) AB határozat.
- [3] 12/1999. (V. 21.) AB határozat.
- [4] 13/2000. (V. 12.) AB határozat.
- [5] 14/2000. (V. 12.) AB határozat.
- [6] 18/2004. (V. 25.) AB határozat.
- [7] 95/2008. (VII. 3) AB határozat.
- [8] 96/2008. (VII. 3) AB határozat.
- [9] 16/2013. (VI. 20.) AB határozat.
- [10] 36/2013. (XII. 5.) AB határozat.

Egyéb jogforrások és országgyűlési iratok

- [1] 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról.
- [2] 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről.
- [3] Magyarország Alaptörvénye.
- [4] T/3719. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról.
- [5] T/6219. számú törvényjavaslat az ember méltóságát súlyosan sértő egyes magatartásokkal szembeni védelem érdekében szükséges jogérvényesítési eszközök biztosításáról.
- [6] T/7971/215. számú bizottsági módosító javaslat a Polgári Törvénykönyvről szóló T/7971. számú törvényjavaslatához.
- [7] T/7971/226. számú zárószavazás előtti módosító javaslat a Polgári Törvénykönyvről szóló T/7971. számú törvényjavaslat T/7971/219. számú egységes javaslatához.
- [8] T/9929. számú törvényjavaslat Magyarország Alaptörvényének negyedik módosításáról.